

چک و سفته

(مباحث و نکات کاربردی)

علیرضا رحیمی مقدم

معاون ارزی بانک ملی ایران

زمستان ۱۴۰۲

گفتار اول

مقدمه ای بر اسناد تجاری

سند و انواع آن

" **تعریف سند:** نوشته ای است که در مقام **دفاع** یا **دعوا** از آن استفاده میشود. "

انواع سند: اسناد به اعتبار نحوه تنظیم یا منشأ تعهدات مندرج در آن به دو گروه تقسیم بندی میشوند:

الف- سند عادی و سند رسمی: سندی که در اداره ثبت املاک و اسناد و یا دفاتر اسناد رسمی یا نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آنها بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشد سند رسمی است. (م ۱۲۸۷ قانون مدنی)

ب- سند تجاری و سند غیر تجاری: سند تجاری در قانون تجارت ایران تعریف نشده اما در مفهوم کلی هر سندی که مبنای آن یک رابطه تجاری است میتواند سند تجاری باشد. (چک، سفته، برات، اوراق قرضه، بارنامه و ...)

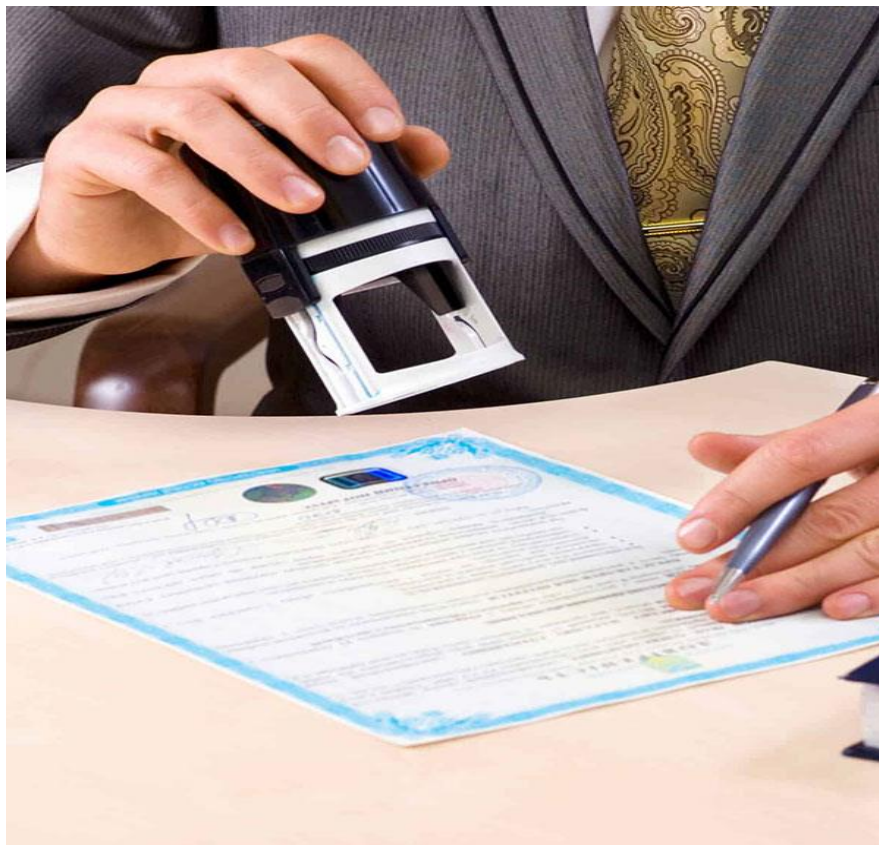
اسناد تجاری به مفهوم خاص

چک: نوشته ای است که به موجب آن صادرکننده، وجوهی را که در نزد مُحالِ عَلَیه (بانک) دارد کلاً یا بعضاً مسترد یا به دیگری واگذار مینماید. (م ۳۱۰ ق ت)

سفته: سندی است که به موجب آن امضاءکننده تعهد می کند مبلغی در موعد معین یا عندالمطالبه در وجه حامل یا شخص معین و یا به حواله کرد آن شخص کارسازی نماید. (م ۳۰۷ ق ت)

برات: برات نوشته ای است که به موجب آن شخصی (برات کش) به دیگری (برات گیر) دستور می دهد در زمان معین مبلغی را به شخص ثالث (دارنده برات) یا به حواله کرد او پرداخت کند. (در قانون تجارت تعریفی از برات ارائه نشده است)

مزایای اسناد تجاری

- ❖ موجب تسهیل معاملات و انتقالات مالی می‌شوند.
- ❖ قوانین مشخصی برای سند تجاری وضع شده است.
- ❖ فرم و ماهیت اسناد مشخص و قابل تمیز است.
- ❖ می‌توانند به عنوان تضمین استفاده شوند.
- ❖ میتوانند دارای مسئولیت تضامنی باشند.
- ❖ قابل انتقال به غیر هستند. (ظهر نویسی)
- ❖ از طریق اجرای ثبت قابل وصول هستند.
- ❖ دلالت بر مدیونیت (وجود طلب) دارند.

گفتار دوم

چک و انواع آن

تعریف چک در قانون

آخرین اصلاحات قانون چک در سال ۱۴۰۰ مصوب و اجرایی شد اما در هیچ یک از قوانین اختصاصی چک (ویرایش های قدیم و جدید) تعریفی از آن ارائه نشده است. تنها تعریف موجود از چک در قوانین ایران در **ماده ۳۱۰ قانون تجارت** بیان شده است:

چک نوشته ای است که به موجب آن صادرکننده، وجوهی را که در نزد مُحال عَلَیه دارد کلاً یا بعضاً مسترد یا به دیگری واگذار مینماید.

❖ مُحالُ عَلَیه : کسی که چک برای پرداخت به او حواله شده است (بانک)

انواع چک

(در قانون صدور چک)

۱. **چک عادی**، چکی است که اشخاص عهده بانک‌ها به حساب جاری خود صادر می‌کنند و دارنده آن تضمینی جز اعتبار صادرکننده آن ندارد.

۲. **چک تایید شده**، چکی است که اشخاص عهده بانک‌ها به حساب جاری خود صادر و توسط بانک محال علیه پرداخت وجه آن تایید می‌شود.

۳. **چک تضمین شده**، چکی است که توسط بانک به عهده همان بانک به درخواست مشتری صادر و پرداخت وجه آن توسط بانک تضمین می‌شود.

۴. **چک مسافرتی**، چکی است که توسط بانک صادر و وجه آن در هریک از شعب آن بانک توسط نمایندگان و کارگزاران آن پرداخت می‌گردد.

چک الکترونیکی

چک الکترونیکی، چکی است که با صدور آن، صادرکننده، تمام یا بخشی از موجودی حساب خود را در بانک، به یک شخص ثالث، انتقال داده و نحوه صدور، ثبت و تایید این نوع جدید از چک، تماماً به شکل الکترونیکی و اینترنتی و از طریق سامانه چکاد بانک مرکزی و با استفاده از امضای دیجیتال، انجام می گیرد.

❖ طبق قانون صدور چک: « قوانین و مقررات مرتبط با چک، حسب مورد، راجع به چک هایی که به شکل الکترونیکی (داده پیام) صادر می شوند نیز لازم‌الرعايه است. بانک مرکزی، مکلف است ظرف مدت یک سال پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون، اقدامات لازم در خصوص چک های الکترونیکی (داده پیام) را انجام داده و دستور العمل های لازم را صادر نماید. »

چک تضمین شده بانکی

چکی است که به درخواست مشتری توسط بانک بر عهده همان بانک صادر و پرداخت آن توسط همان بانک تضمین میشود.

۱. تکمیل فرم درخواست توسط متقاضی در شعبه
۲. درج مشخصات هویتی (کد ملی) و شماره حساب (شبا) گیرنده چک بر روی چک تضمین شده
۳. ثبت چک (و علت صدور آن) در سامانه صیاد و تخصیص شناسه یکتا

نکته: ۱. پرداخت مبلغ چک تضمین شده صرفاً در وجه و شماره حساب درج شده بر روی چک میسر است و امکان ظهرنویسی و انتقال آن وجود ندارد. **۲.** در صورت مفقود شدن چک تضمینی متقاضی و گیرنده همزمان باید به بانک مراجعه کرده و پس از تکمیل فرمهای مربوطه درخواست نسخه المثنی کنند. **۳.** پرداخت وجه چک تضمین شده از تاریخ صدور آن یک ماه میباشد. **۴.** ابطال چک در شعبه صادرکننده امکان پذیر است. **۵.** قابل مسدود کردن نیست.

چک موردی (omnibus)

از نوع چکهای عادی است که افراد بدون دسته چک میتوانند برای نیازهای موردی از آن استفاده کنند.

شرایط استفاده از چک موردی عبارتند از: ۱. داشتن حساب جاری در شعبه صادرکننده چک
موردی ۲. ثبت چک صادرشده در سامانه صیاد

نکته: ۱. هر شخص در سال پنج نوبت و در هر نوبت از دو فقره چک میتواند استفاده کند ۲. چک موردی قابل انتقال به غیر نیست ۳. تابع قوانین چکهای عادی است (تبعات برگشت خوردن چک)

چک رمزدار (بین بانکی)

چکی است که متقاضی برای انتقال وجه از حساب خودش به حساب خود یا دیگران نزد سایر بانکها درخواست میکند.

شرایط صدور چک بین بانکی عبارتند از: ۱. داشتن حساب نزد بانک صادرکننده چک ۲. تکمیل فرمهای مربوطه نزد شعبه صادرکننده ۳. درج شماره حساب گیرنده وجه و شعبه مقصد بر روی چک

نکته: ۱. صدور چک رمزدار در وجه حامل مجاز نیست ۲. محدوده عملیاتی چکهای بین بانکی رمز دار داخل یک استان است.

گفتار سوم

صدور چک

وظایف صادر کننده چک

۱. ثبت مبلغ، تاریخ و هویت گیرنده چک در سامانه صیاد
۲. ثبت علت صدور چک در سامانه صیاد
۳. توجه به محدودیت صدور چک تا سقف اعتبار مجاز (تا کنون اجرایی نشده)
۴. توجه به ممنوعیت صدور و پشت نویسی چک در وجه حامل

❖ **اصلاح اطلاعات چک در سامانه صیاد:**

الف – چک به ذینفع تحویل نشده: صادر کننده چک به شعبه بانک مراجعه و با تحویل لاشه چک و پر کردن فرم عملیات لغو ثبت صدور چک اقدام به لغو ثبت چک میکند.

ب – چک به ذینفع تحویل شده: ذینفع چک نسبت به رد چک در سامانه صیاد اقدام میکند. در این صورت وضعیت چک در سامانه به وضعیت قبل از ثبت برگشته و درج اطلاعات جدید میسر میشود.

وظایف گیرنده (ذینفع) چک

۱. استعلام وضعیت اعتباری صادر کننده چک

- **موبایل:** *۱*۴* شناسه شرکت / کدملی دریافت کننده چک * شناسه صیادی (۱۶ رقمی)
- **سایت بانک مرکزی:** گزینه استعلام وضعیت اعتباری چک صیادی / ورود شناسه صیادی چک
- **سامانه پیامکی ۷۰۱۷۰۱:** شناسه صیادی چک *۱*۱

۲. تایید ثبت چک در سامانه صیاد

✓ **مطابقت مندرجات چک با اطلاعات سامانه**

✓ **تایید یا رد چک در سامانه**

✓ **در صورت رد چک در سامانه صیاد، ذینفع میبایست یکی از دلایل رد چک در سامانه را انتخاب کند.**

گفتار چهارم

ظہر نویسی و ضمانت چک

ظهر نویسی چک

ثبت انتقال چک در سامانه صیاد جایگزین ظهر نویسی چک شده است. از این رو هرگونه نقل و انتقال و گردش چک بین اشخاص باید در سامانه صیاد ثبت شود. برای ثبت انتقال چک نیازی به ثبت مبلغ و تاریخ چک نبوده **فقط هویت ذینفع (گیرنده) جدید** در سامانه ثبت شده و میبایست به تایید ذینفع جدید برسد.

❖ تعداد انتقال چک های صیادی بین اشخاص محدودیت نداشته و یک چک میتواند به دفعات بین اشخاص مختلف منتقل شود.

ضمانت وصول چک

برای ضمانت وصول چک، پشت (ظهر) چک میبایست به امضای ضامن برسد. مهر ضامن به تنهایی کافی نیست. در سامانه صیاد گزینه ای برای ضمانت چک در نظر گرفته نشده است.

مسئولیت ضامن یا ظهرنویس چک از نوع **مسئولیت تضامنی** است. دارنده چک بدون نیاز به رعایت تقدم و تأخر میتواند برای مطالبه وجه چک به هر یک یا همه متعهدان (**صادرکننده**، **ضامن**، **ظهرنویس**) مراجعه کرده و در صورت عدم وصول وجه چک، حکم دادگاه نسبت به توقیف اموال هر یک اقدام نماید.

◦ **نکته:** در صورت وصول طلب (وجه چک) از یکی از متعهدان، حق مراجعه دارنده چک به سایر متعهدان ساقط میشود. اما شخصی که مبلغ چک را پرداخت کرده میتواند به متعهدان قبل از خود مراجعه کند.

گفتار پنجم

چک برگشتی و مسدودی حساب

برگشت خوردن چک (۱)

۱. حساب صادرکننده چک موجودی ندارد: بانک باید سایر حسابهای شخص در شعبه‌های دیگر همان بانک (قرض الحسنه پس انداز، حساب سرمایه گذاری کوتاه مدت و حساب سرمایه گذاری بلندمدت) را بررسی و در صورت وجود موجودی آن را به دارنده چک بپردازد.

۲. مجموع پول داخل حسابها برای وصول کافی نیست: بانک باید بابت مابه‌التفاوت اصل مبلغ چک و پولی که بانک از سایر حسابهای صادرکننده چک پرداخت کرده، به مقدار کسری پرداخت گواهی صادر کند که این گواهی جایگزین لاشه چک میشود.

برگشت خوردن چک (۲)

در صورت برگشت چک، بانک مکلف است به درخواست دارنده چک، فوراً غیر قابل پرداخت بودن آن را در سامانه یکپارچه بانک مرکزی ثبت کند و با دریافت کد رهگیری و درج آن در گواهینامه عدم پرداخت، علت یا علل عدم پرداخت را صریحاً قید و آن را امضاء، مهر و به متقاضی (دارنده چک) تسلیم کند.

گواهینامه عدم پرداخت چک

(برگ برگشتی)

در گواهینامه عدم پرداخت باید **هویت** و **نشانی کامل** صادرکننده و دارنده چک، **کد رهگیری دریافت شده از سامانه یکپارچه بانک مرکزی**، **مهر بانک** و **وضعیت مطابقت یا عدم مطابقت امضای چک** با نمونه امضای موجود در بانک درج شده باشد، در غیر این صورت در مراجع قضائی و ثبتی به آن ترتیب اثر داده نمی‌شود.

گفتار ششم

اقدامات قانونی

اقدامات قانونی دارنده چک برگشتی

دارنده چک برگشتی با در دست داشتن گواهینامه عدم پرداخت، می تواند به دفاتر خدمات الکترونیک قضایی قوه قضائیه رفته و درخواست صدور اجراییه از دادگاه صالح را کند. دادگاه با بررسی متن چک و احراز شروط مذکور در ماده (۲۳) قانون صدور چک اجراییه را صادر می کند.

❖ **شروط ماده ۲۳:** ۱- وصول وجه چک منوط به تحقق شرطی نشده باشد. ۲- در متن چک قید نشده باشد که چک **بابت تضمین انجام معامله یا تعهد است.** ۳- گواهی عدم پرداخت به دلیل موضوع ماده ۱۴ صادر نشده باشد. (یعنی صادرکننده یا ذینفع چک اعلام نکرده باشد که چک مفقود یا سرقت یا جعل شده است و یا اینکه از طریق کلاهبرداری یا خیانت در امانت یا جرائم دیگر به دست نیامده باشد)

مهلت قانونی پرداخت چک برگشتی

از تاریخ ابلاغ اجرائیه، **۱۰ روز** به صادرکننده چک (برگشتی) مهلت داده می‌شود که مطالبات خود را پرداخت کند یا با موافقت دارنده ترتیبی برای پرداخت آن بدهد یا مالی را معرفی کند، در غیر این صورت مطابق قانون «نحوه اجرای محکومیت‌های مالی» اقدام خواهد شد.

طرح شکایت کیفری

علیه صادرکننده چک برگشتی

اگر دارنده یا ذینفع چک بخواهد علیه صادرکننده چک شکایت کیفری مطرح کند می‌بایست حداکثر تا ۶ ماه پس از تاریخ سررسید چک آن را برگشت بزند و گواهینامه عدم پرداخت از بانک دریافت کند.

دارنده چک برگشتی می‌بایست تا حدکثر ۶ ماه از تاریخ صدور گواهی عدم پرداخت چک برای شکایت کیفری اقدام نماید.

نکته: در صورت عدم رعایت مهلت های شش ماهه فوق الذکر حق شکایت کیفری از ذی نفع چک سلب می شود و تنها می تواند جهت مطالبه وجه چک و خسارت های مربوط به آن از طریق اقامه دعوی حقوقی اقدام کند.

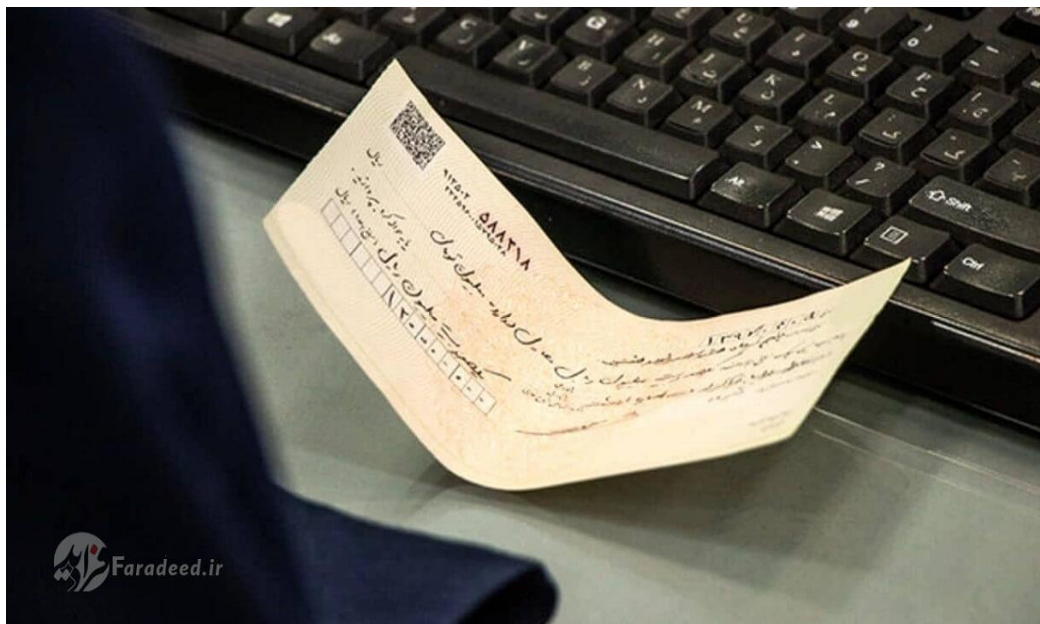
طرح دعوا علیه ضامن و ظهرنویس

اگر چک صادرشده در همان محل صدور باید پرداخت شود حداکثر تا **۱۵ روز** از تاریخ سررسید چک باید آن را جهت وصول به بانک ارائه نمود و در صورتی که چک باید در محلی غیر از محل صدور پرداخت شود حداکثر تا **۴۵ روز** باید برای وصول چک به بانک مراجعه شود. در غیر این صورت امکان طرح دعوا علیه ضامنین و ظهرنویسان از بین می‌رود و دارنده تنها می‌تواند مبلغ چک و خسارت تاخیر تادیه را از **صادرکننده چک** دریافت کند.

نکته: طرح دعوای کیفری علیه ضامن و ظهرنویس امکان پذیر نیست.

محدودیت های ناشی از برگشت چک

(برای صادرکننده چک)

- ✓ عدم افتتاح حساب جدید
- ✓ عدم صدور کارت بانکی جدید
- ✓ توقف گردش مالی و پولی حسابها
- ✓ عدم پرداخت وام و تسهیلات بانکی
- ✓ عدم صدور ضمانتنامه ارزی و مالی
- ✓ عدم گشایش اعتبار اسنادی
- ✓ ممنوعیت ارائه دسته چک جدید

مجازات های صدور چک بلامحل

اگر مبلغ چک برگشتی کمتر از یک میلیون تومان باشد، مجازات فرد، از یک روز تا سه ماه حبس متغیر است که البته بر طبق قانون جدید چک، فرد صادرکننده این چک حبس نمی‌شود و مجازات جایگزین برای او در نظر گرفته می‌شود.

اگر مبلغ چک برگشتی یک تا پنج میلیون تومان باشد، مجازات فرد صادرکننده چک از سه ماه تا شش ماه حبس در نظر گرفته می‌شود.

اگر مبلغ چک برگشتی بیشتر از پنج میلیون تومان باشد، فرد به مجازات حبس از شش ماه تا یک سال محکوم می‌شود.

رفع مسدودی حساب

- ❖ تأمین موجودی چک برگشتی
- ❖ ارائه لاشه چک برگشتی
- ❖ ارائه رضایت نامه دارنده چک به بانک
- ❖ واریز مبلغ چک به حساب جاری و مسدود کردن حساب به مدت یک سال
- ❖ ارائه نامه رسمی از مراجع قضایی به بانک
- ❖ گذشت مدت سه سال از تاریخ صدور گواهی عدم پرداخت چک برگشتی

گفتار هفتم

سفته (فته طلب)

تعریف سفته

طبق قانون تجارت ایران **سفته (فته طلب)** سندی است که به موجب آن امضاکننده تعهد می‌کند مبلغی در **موعد معین** یا **عندالمطالبه** در وجه حامل یا شخص معین یا به حواله‌کرد آن شخص کارسازی نماید.

کاربرد سفته

✓ برای پرداخت مبلغ بدهی در موعد مقرر

بین دو نفر رد و بدل می‌شود.

✓ جهت ضمانت تسهیلات بانکی توسط فرد

وام گیرنده به بانک‌ها داده می‌شود.

✓ جهت انجام تعهدات قراردادی و حسن

انجام کار از پیمانکار گرفته می‌شود.

شرایط صدور سفته

طبق ماده ۳۰۸ قانون تجارت شرایط شکلی زیر باید به هنگام صدور سفته رعایت گردد:

✓ مهر یا امضاء

✓ تاریخ صدور

✓ مبلغی که باید توسط صادرکننده پرداخت شود با حروف

✓ گیرنده وجه (سفته می‌تواند در وجه حامل صادر شود)

✓ تاریخ پرداخت (اگر زمان پرداخت با تعطیل رسمی مصادف شد، باید روز بعد از تعطیل پرداخت صورت گیرد)

در صورتی که یکی از این شرایط در صدور سند رعایت نشود، سند صادر شده از مزایایی که برای سفته در نظر گرفته شده است، برخوردار نخواهد شد.

وظایف دارنده سفته (۱)

بر اساس ماده ۲۷۴ قانون تجارت اگر سفته عندالمطالبه باشد دارنده سفته باید نهایتاً ظرف **یک سال از تاریخ صدور پرداخت** آن را مطالبه کند مگر آنکه بر اساس ماده ۲۷۵ و ۲۷۶ قانون تجارت مدت کمتر یا بیشتری در این خصوص در سفته درج شده باشد یا بین دارنده سفته و ایادی ماقبل به مدت کمتر یا بیشتری توافق شده باشد.

وظایف دارنده سفته (۲)

بر اساس ماده ۲۷۹ قانون تجارت دارنده سفته باید در **روز وعده** وجه سفته را مطالبه کند البته نظر اکثریت حقوقدانان آن است که همانطور که بر اساس ماده ۲۸۴ قانون تجارت اعتراض عدم تأدیه در **ظرف ۱۰ روز** از وعده کفایت می‌کند، مطالبه وجه سفته نیز کافی است که ظرف ۱۰ روز از وعده آن صورت گیرد و لازم نیست که در همان روز وعده صورت گیرد در این خصوص باید توجه داشت که مطالبه وجه سفته و عدم پرداخت مبلغ به وسیله اعتراض عدم تأدیه **(واخواست)** مشخص می‌شود.

واخواست سفته

بر اساس ماده ۲۸۰ قانون تجارت، دارنده سفته باید ظرف ۱۰ روز از تاریخ وعده اعتراض عدم تأدیه کرده باشد. همچنین طبق ماده ۲۸۱ این قانون اگر روز دهم تعطیل باشد، دارنده در اولین روز غیر تعطیل بعد از آن می‌تواند اعتراض عدم تأدیه را به عمل آورد.

بر اساس ماده ۲۸۲ قانون تجارت، فوت صادرکننده سفته یا ورشکستگی او، دارنده سفته را از اعتراض عدم تأدیه بی‌نیاز نمی‌کند.

اگر در سفته مکان تأدیه درج شده باشد، سفته باید در همان مکانی به صادرکننده سفته ارائه و از او مطالبه شود. در غیر این صورت باید اقامتگاه حقیقی صادر کننده سفته را ملاک قرار دهیم و برای مطالبه وجه و عندالزوم اعتراض عدم تأدیه به آنجا مراجعه کنیم.

دانشکده حقوق جمهوری اسلامی ایران

(مخصوص درخواست سفته)

واخواست نامه

تاریخ

نام	شغل	جای اقامت	خواسته		نام	شغل	جای اقامت
			ریال	د			
<p>شرح واخواست</p> <p>ریاست محترم دادگاه شهرستان _____</p> <p>سررسید سفته‌ای که رونوشت آن در پایین نوشته میشود مطابق است با روز _____ ماه _____ یکهزار و سیصد و هشتاد و _____</p> <p>چون متعهد پرداخته است تقاضای واخواست مینماید.</p> <p>امضاء</p> <p>شماره کنترل خزانه داری کل _____</p> <p>سررسید _____ جای پرداخت _____ شماره _____</p> <p>(این قسمت بایستی توسط بانک تکمیل شود)</p> <p>ریال بتاریخ _____</p> <p>مبلغ با رقم _____ (روزنامه سال با تمام حروف نوشته شود)</p> <p>در تاریخ _____ اینجانب متعهد میشوم _____</p> <p>که در قبال این سفته بخواه کرد _____</p> <p>مبلغ _____ (مبلغ با تمام حروف نوشته شود)</p> <p>انضام متعهد _____ تمام متعهد _____</p> <p>سری _____ سفته تا _____ ریال _____ محل اقامت _____</p> <p>انضام متعهد _____ جای پرداخت _____</p> <p>تظہر سفته</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>نام واگذارنده _____ شماره حساب جاری _____</p>							

جای روزنامه رسید